

A SZEMERE-TÁR BAJZA-LEVELEI.

(Első közlemény.)

A budapesti ref. theologia Ráday-Könyvtárának irodalomtörténeti szempontból kétségtelenül legnagyobb kincse az u. n. Szemere-Tár. Ez egy 16 kötetre osztott s mintegy harmadfélezer levelet tartalmazó gyűjtemény, melyet gyűjtőjükről és ajándékozójukról, Szemere Pálról neveztek így el. Több mint egy emberöltő (1786—1839.) legkiválóbb magyar íróinak (Kazinczy, Kölcsey, Wesselényi, Horvát István, Szemere stb.) leveleit s a hozzájuk intézett leveleket találjuk itt. Nyomatásban eddig körülbelül ötödrészük jelent meg s a kiadatlanokat irodalomtörténetünk alig használta fel. Pedig a kiadatlanok is végtelen sok becses adalékot tartalmaznak. Hogy csak egy-két nevet hozunk fel, máig kiadatlan a Szemere-Tár több Széchenyi, Deák- és Vörösmarty-levele. Irodalomtörténetileg a legérdekesebbek Bártfay levelei, melyek kiadására ezennel felhívjuk az illetékes körök figyelmét.

A magunk részéről most a gyűjtemény Bajza-leveleit tesszük közzé. Ezek nem egészen ismeretlenek, mert Szvorényi Szemere, Vass Horvát István és Vértesy Kölcsey életrajzában már használta őket, de ők csak hőseikre nézve merítették belőlük. Ezért épen nem tartjuk feleslegeseknek a levelek kiadását és Bajza írói pályája szempontjából való feldolgozásukat.

Mielőtt azonban erre áttérnék, kedves kötelességemnek tartom köszönetemet kifejezni nagytiszteletű Hamar István theologiai tanár úrnak, a Ráday-Könyvtár jelenlegi érdemes vezetőjének, a ki szíves szolgálattételevel lehetővé tette e közleményem létrejöttét.

I. Bajza levelei Szemere Pálhoz.

Bajza kezdettől fogva nem sokra tartotta Szemerét. Hamarosan rá jött, hogy hírneve nincs arányban érdemeivel és nagyon bosszantották szerkesztői különönségei. Ezt azonban egyelőre csak Toldy s még talán néhány más barátja tudta.

Személyes viszonyba egymással 1826 nyarán léptek. Szemere elküldte neki az Élet és Literatura előfizetési felhívását és felkérte előfizetők gyűjtésére. Az ügyetlen, furcsasággal megszerkesztett felhívást (közölve Kölcsey minden munkái III. kiadás X., 204—5. l.) Pozsonyban nem igen értették meg s végül is Bajzának kellett megfejtienie az »éjjéli csodatürelmet« (Bajza munkáinak Badics-féle kiadása VI., 186—8.).

A gyűjtéshez mégis derekasan hozzálátott. Hála fejében aztán Szemere meglehetősen kompromittálta, amennyiben a felhívásban az előfizetőknak tett ígéreteit nem tartotta meg s a példányokat nem küldte meg idejében (Bajza VI., 193, 215.). Bajza mindazonáltal igen udvariasan és előzékenyen felelgetett Szemere leveleire. Toldy volt, a ki egy kissé elharmarkodva közölte Bajza panaszait Szemerével, a mit ez alighanem zoknovett. Ismeretségük kezdete tehát egy kis fullánkot hagyott mindkettőjüknél hátra.

Bajza sehogysem tudott felmelegedni Szemere iránt. Udvarias szólamai hideg tartózkodást takarnak. Még őszinte sem tudott vele szemben lenni, a mi igen ritka dolog Bajzánál. Tanulságos erre nézve Bajza viselkedése akkor, mikor Szemerének az az ötlete támadt, hogy összeszedi Bajza verseit, bírálatot írat róluk Kölcseyvel s a verseket bírálattal együtt kiadja a Muzáronban. A terv Bajzának nem tetszett s Szemerével szemben mégis úgy viselkedett, mintha tetszenék neki. Csak Toldynak fejtette ki, hogy nem a szigorú bírálattól fél, hanem egyrészt nem tartja célirányosnak, hogy egy kezdő költő kialakulatlan lyrájáról valami összefoglaló jellemzést adjanak, másrészt meg nem akarta az Aspasiában megjelent verseit a sajátjainak elismerni, hiszen ezeket Toldy az ő felhatalmazása nélkül adta ki s nem akarta egyéb verseiben sem elismerni Toldy önkényes változtatásait s ha Szemere másként közli a verseket, mint a hogy először megjelentek, világos lesz, hogy tőle kapta őket s a közönség előtt abba a gyanúba keveredik, hogy önmagát recenseáltatja (Bajza VI., 199, 215, 217, 234, 246.). A dolog abba is maradt, a mi megint aligha tetszett Szemerének.

A jelentéktelen ballada-tervről nem szólva, következő érintkezésük a Külföldi Játékszín ügyében volt. Bajza becsülte Szemere nyelvi precizitását, azért felkérte, hogy fordítsa le vállalata számára Kotzebue Epigramm cz. darabját. A lassan és keveset dolgozó Szemere a fordítást sohasem készítette el s Bajza vállalata is megszűnt az első kötettel. E levelekből tudjuk meg, hogy a második kötetbe Szenvey egy Schiller fordítását szánta, a mi megalkuvás volt tőle, hiszen alig egy évvel előbb ugyancsak elvetően nyilatkozott Kazinczynak Szenvey fordításairól (Bajza VI., 364.).

Bajza utolsó levele Szemeréhez 1831 elejéről való. A Pyrker-pör elidegenítette egymástól őket. Szemerén akkoriban valami kedély-betegség vett erőt, bizonyos állandó ideges ingerültség uralkodott rajta. Észrevette, hogy Bajza nem helyez semmi súlyt az ő barátságára és munkásságára, hiszen a Kritikai Lapokhoz meg sem hívja (Szemere művei

Szvorényi-féle kiadása III., 234.). Megszokta, hogy neve a legnagyobbakkal egy sorban ragyogjon és azok a legnagyobbak valóban mindig egyenrangúként bántak vele s most Bajza modorából kiérzi, hogy ez benne csak a tehetséges műkedvelőt látja, a ki országos nevezetességre nem műveivel, hanem irodalmi műveltségével és főleg baráti összeköttetéseiével tett szert. Vérig sértett hiúsága, beteges lelki állapota meg gondolatlanságokba sodorja. A mint Bajza írja Kölcseynek, abban lelte örömet, hogy úton-útfélen ellene izgasson s vele magát mindenképen ellentétbe helyezze. A Muzáron oktan okvetetlenkedésére aztán megjött a kemény válasz, az Auróra-pörben a lesújtó vereség s ráadásul a Kritikai Lapok örökös gúnyolódása.

Lassanként kigyógyult Szemere lelki bajából. El kellett ismernie Bajzáék fölényét s elég filozófiával bírt belátni saját gyöngéit. Megbékült helyzetével és kezét nyújtott a triásznak. Bajza tisztelettel fogadta annak a férfinak barátságát, kit egy Kazinczy s egy Kölcsey benső bizalmára méltatott.

A Bajza leveleire adott válaszok, úgy látszik, Bajzánál elvesztek.

Hogy az olvasót a folytonos megcsillagozással ne zavarjuk, előre bocsátjuk a levelekhez szóló jegyzeteket.

1. Szemere-Tár 9, XV. Megtartom a Szemere-Tár eredeti jelzését, mely a kötetet jelöli arabs és a levelek sorrendjét római számmal. Bajza ez időbeli Toldyhoz intézett levelei tele vannak panasszal Szemere eljárása ellen. Toldy közölte ezeket Szemerével és kérte teljesítse Bajza kéréseit, mert Bajza »egészen desperatus« (Szemere-Tár 9, XIII, XIV.). A levél aláírása az eredetiben is úgy van, mint itt.

2. Szemere-Tár 9, XX. Az utolsó megjegyzés az Iliász-pörre vonatkozik.

3. Szemere-Tár 9, LXIV.

4. Szemere-Tár 10, XXV. A balladából, melyet pedig Toldynak is többször emleget, semmi sem lett.

5. Szemere-Tár 10, CI. Igen sietősen írva, sok javítással. Bajza vállalata megszűnván, Szenvey fordítása kéziratban maradt. Döbrentei bűnlajstromát Szemere sohasem készítette el, bár a Conversations-lexiconi pörben még Kazinczy befolyása alatt annyira-amennyire Bajzáékkal tartott.

6. Szemere-Tár 11, IV. A 31-es Auróra végén Toldy jelenti a közönségnek, hogy az almanachot Bajza szerkeszti tovább.

1.

Kedves drága Tekintetes Úr!

Valamint véletlen szinte olly meglepő nekem az Élet s Literaturának a Tekintetes Úrtól hozzám érkezett jelentése. Igen örvendék a hírnek vételén, melyet belőle érteni szerencsém vala; de még inkább örvendék azon, hogy magamat a Tekintetes Úrnak tartaléktalan bizodalma által látám megtisztelve lenni. Reménylem ezen szép bizodalomnál fogva, hogy a jelentésre válasznak eddigleni elmaradtát nem fogja a Tekintetes Úr tőlem balúl venni. Önkénynt halasztám a dolgot s vár-

tam vele, hogy a könyv kelendősége felől bizonyost közölhessek. Elkövettem mindent a mit jónak s célra-vivőnek ítélték, még pedig színtelen készséggel: hogy törekedésemnek annyi sikere nem leve, mennyit én hittel reménylék s mennyit egy olly helytől, mint jelennen Pozsony — az Ország középpontja — méltán várni lehetett vala, senki nálam inkábbára nem fájlalja. De ismeretes — fájdalom, eléggé jól — miként áll nálunk a könyv-commercium, miként az olvasás szeretete magyarjaink közt mind quantitative mind qualitative.

Ezennel szerencsém nagyon közleni az előfizetők neveiket 23 példánynak árával. Négyen, kik neveiket hasonlólag nálam feljegyezték, még nem fizettek: de bizonyosan fognak s csupán távollétök okozza, hogy eddiglen is halaszták. S így következőleg még nyolcz példány van hátra, melyekre előfizető nem akadt: de igyekeztem nem fog semmit is elmulasztani, hogy ezek is elkeljenek, s a mint pénz kezemhez jöend, azonnal a Tekintetes Úr tőlem venni fogja.

Igen kedves dolog nekem a Tekintetes Úr bizodalmbában állani s méltóztassék velem akár mikor parancsolni örömeim s színtelen örömeim közé fog tartozni, ha szolgálhatni szerencsém leend.

Tisztelem Tekintetes Kölcsey Urat; s a midőn magamat szíves hajlandóságiba ajánlanám a Tekintetes Úrnak vagyok alázatos szolgálja. Pozsony, September 22-d 1826.

Bajza
(József —)

Mellékelve az előfizetők jegyzéke:

- Széki Gróf Teleki József Cs. Kir. Kamarás,
Perényi Báró Prényi Zsigmond Ns. Bereg Vgye Első Alispánya,
Csíkszentkirályi és Kraszna-Horkai Gróf Andrássy György Cs. Kir. Kamarás,
Keresztszegi Gróf Csáky Sándor Cs. Kir. Kamarás,
Meggyesi Báró Mednyánszky Károly,
Szolga-Egyházi Marich István Dávid Cs. Kir. Kamarás Ns. Fejér Vgye Első Alispánya,
Felsőbüki Nagy Pál több Vgyék Táblabírája,
Assa- és Ablancz-Kürthi Ghiczi Ghyczy Ferenc Ns. Komárom Vgye Első Alispánya,
Kevermesi Tököly Péter Ns. Csanád Vgye Első Alispánya,
Pázmándy Dénes több Vgyék Táblabírája,
Poszavec Zsigmond Ns. Szerém Vgye Főjegyzője,
Nyéky Mihály Ns. Csanád Vgye Főjegyzője,
Vasady Gábor Ns. Ugocha Vgye Főadószedője, 2 péld.,
Almási Rudics Dániel Ns. Bács Vgye Főszolgabírája,
Deák Antal több Ns. Vgyék Táblabírája,
Markovich József Ns. Krassó Vgye Aljegyzője,
Moysch Antal Ns. Krassó Vgye Alügyésze,
Sztrilich Ferenc Ns. Bács Vgye Esküdtje,
Uszkai Uszkay György Ns. Bereg Vgye Esküdtje,
Püspöky Mihály Ügyész,

Csepei Zoltán Mihály Ügyész,
 Sipeki Balás István,
 Lengyelfalvi Erős Lajos Tettes Kir. Tábla hites Jegyzője,
 Tasnádi Nagy Károly Ügyész,
 Ilosvai Bornemisza Antal Törvénygyakorló,
 Mossóczi Instítórisz János Törvénygyakorló.

2.

Kedves drága Tekintetes Úr!

Vettem s igen nagy örvendettel becses levelét. Bár tehettem volna annyit a tudva lévő célra, hogy érdemelhetném szívből szóló köszönetét a Tekintetes Úrnak; az lelkemnek nagy megnyugtatására fogna lenni.

A vevőknek neveikkal méltóztassék azt tenni, a mit a Tekintetes Úrnak bölcs belátása jónak találand s a mi a Tekintetes Úr részéről kevésbé leszen alkalmatlan. A kik a könyvet tőlem vették nagy részint meg vannak nyugtatva általam, hogy nem fog előttük nagy különséget tenni, ha a nevek kinyomtatása későbbre halad is. — A nálam lévő könyvek elkelték, csak négy példány van belőlük. Várom ezeknek is megvételöket s legottan küldeni fogom az érték jövő pénzt. Örömmel értettem néhány helyekről, hogy a könyv kedvvel olvastatik, s kedvvel olyak által is, a kiktől alig lehete feltenni, hogy valamit, a mi speculativum, sphaerájokban megszenvedhessenek. Valamint egy részről örvendek e hírnek vételén: úgy másrésztől nem lehet nem csudálnom azt, mert a mi tisztelt magyarjaink, — értem az olvasók többségét, — olvasnak ugyan, de fej nélkül, az az *nem gondolkodva*, s a mi egy kevés reflexiót kíván, azt elhajítják.

Nyugtalan óhajzással várom azon időt, s legszebb örömeimnek számát fogná nevelni, ha minél előbb eljönne, mellyben majd a Tekintetes Urakat személyesen tisztelni szerencsém leszen. Fájdalom, hogy ezen örömtől sokáig kell még megfosztatva lennem, mert az Ország-gyűlés eloszlásához tavaszig nincs reményünk. Bár a nemzet hasznát érezhetné valaha ennyi költségeinek, ennyi törekedéseinek!

Ajánlom magamat a Tekintetes Úrnak becses bizodalmaiba s vagyok tisztelője. Pozsony, Octóber 27-d, 826.

Bajza.

Kazinczy kiadá Minervában Hómér fordított könyveit. Nem kétlem, hogy a Tekintetes Úr látta legyén.

3.

Kedves drága Tekintetes Úr!

Nem mondhatom meg mint örvendek én azon, hogy az Élet s Literaturának II-d kötete is megjelent, s mint fogok örvendeni, ha istic neim azt hagyják látnom, hogy a Nemzet már oly ponton áll, ha nem

mondom is culturájában, legalább nyelvének becsülésében, hogy hazája Irójának szorgalmát, fáradozásait kedvesen fogadni képes; s ezen elkezdet nagy becsú kritikai gyűjtemény szakadatlan folyhat a nélkül, hogy elakadásától félnünk lehessen. A jövődöket nem tudhatom s nincsenek alapjaim is mellyekből csalhatatlan következtést vonhassak; én még is várok és reménylek minden jót, mert meggondolása is a szerencsés sikernek édes megnyugvást önt lelkembe. Elképzelem mennyire mehetünk volna csak 1790 óta is, midőn Legislatiónk nyelvéről legelőször kezdett komolyan gondoskodni, ha ennen magunk iránt nem lettünk volna hidegek, nem a legnagyobb mértékben idegenek s mennyire fogunk mehetni rövid idő alatt, ha a nemzet a maga lelkesebb Irójit hallgatni fogja, s képes leszen hosszú szunnyadozásából felserkenni.

Az I. kötetnek csak 2 példánya maradt nálam. Tíznek árát már leküldtem barátomhoz, hogy juttassa a Tekintetes Úrnak kezébe. A II-dik kötet példányait épen tegnap vettem. Egy része már annak is elkelt.

Az én Ferim (Schedel) közlé velem a Tekintetes Uraknak szándékokat, melly szerint óhajtanák, hogy Verseim az Élet s Lit. 3-dik kötetébe jönnének kritikái reflexiókkal. A hír által igen meg voltam lepeve s örvendek azon figyelemnek, mellyet a Tekintetes Urak az én gyenge dolgozásaim iránt mutatnak, ha érdemesek, hogy a publicum is rájok figyelmessé tétessék, s a Tekintetes Urak által tétessék, a mi reám nézve igen hízelkedő szerencse, én a dolognak nem leszek ellenére. Ferimnek már írtam, mert kezeimnél nincsenek — meg, hogy írja rendbe a darabokat s adja által a Tekintetes Úrnak.

A Diaetának vége leszen a jövő hónapban s így nemsokára szerencsém lehet a Tekintetes Urat személyesen tisztelnem, a mit én nyugtalan óhajtással várok. Addig is magamat szíves emlékezetébe ajánlva vagyok egészen a Tekintetes Úr. Pozsony, Ápril 2-d. 1827.

Bajza.

4.

Szemere Pálnak Bajza szíves tiszteletét.

Az nekem kimondhatatlanul fáj, hogy a Tekintetes Úrnak ígért ballada mind ekkoráig készületlenül hever: de még inkább az, hogy most is minek utána az Élet s Literatura első ívei (mint hallom) nyomtatnak bizonyos időt, mellyben ezen régi tartozást lefizethetném, határozni nem tudok. Ha lehetséges méltóztassék a Tekintetes Úr úgy intézni a dolgot, hogy ezen dolgozás azon kötetre hagyathassék, melly a most készülendő után fog megjelenni s hol a narrativa poezis theoriáját is a Tekintetes Úr adni szándékozik. Házi gondjaim olly annyira elfogták időmet, s annyi akadályt vetettek minden dolgaimba, hogy nem láthatom előre mikor fogok bajaimtól megszabadulhatni. Nyíltan megvallom, hogy ezen dolgozás, melly characteremet egy általam tisztelt s szeretett előtt, millyennek a Tekintetes Urat lenni vallom, néminemű compromissióba hozza, bármilyen szerencsével fogna kivitethetni, nékem soha kedves nem lehet. Hogy pedig ne compromittálódjam, azt önmagam sem

ígérhetem magamnak. Legyen azonban a Tekintetes Úr nyugodt, egyike leszen főgondjaimnak, hogy a mi halad el ne maradjon.

Reményem, hogy még ezen hónapban leszen személyesen szerencsém a Tekintetes Úrhoz s mindnyájokhoz, kiket tisztetek s szívesen szeretek; addig is ajánlom magamat a Tekintetes Úrnak baráti emlékezetébe Oroszi, December 6-d 1828,

(Fáynak és a tiszteletre méltó Bártfay-háznak méltóztassék megvinni szíves tiszteletemet.)

5.

Szemere Pálnak Bajza tiszteletét.

A Tekintetes Úr eléggé szíves vala tájékozni gyűjteményem számára egy vígjáték fordítását ígérni. Bátorodom tehát kérni, méltóztassék Kotzebue Epigramm nevű vígjátékát, melly egyike az ő legjobbainak, vagy talán épen legjobb vígjátéka is, fordítani. A Játékszín 3-d kötetére örömmel s köszönettel veendem: A Tekintetes Úr correct és még is könnyű prosája igen jól fogja e darabot visszaadni. — A második kötetbe vettem volna fel, de Szenvey Stuártja 9—10 nyomtatott ívet fog adni s mellé csak egy rövid franczia vígjátékot adhatok.

Mikor fog kijőni a Muzáron 5-dik kötete? Készül-e a *fesz és pöf* (Döbrentei) bűnlajstroma? Bár minél előbb publicum elébe adathatnék, hadd látnák millyen secretáriusa van az Académianak. Feleletem Dezsöffy-hez kész, mennyire időm engedte, igyekeztem megmutogatni *ki légyen ő?*

Mikor lesz szerencsénk a Tettes Úrhoz Pesten? Óhajtjuk köztünk látni. Toldy jelenti szíves tiszteletét. Ajánlom magamat a Tekintetes Úr szíves emlékezetébe.

Pest, Octóber 1, 1830.

6.

Szemere Pálnak Bajza szíves tiszteletét.

El vagyok borítva dolgaimtól, de még is annyira elborítva nem vagyok, hogy a Tekintetes Úrról meg ne emlékezsem s névnapjára minden szépet és jót ne kívánjak s hogy ne kérdjem azt, mint van a Tekintetes Úrnak egészsége s mire vannak gondjai függesztve, hogy Pesten olly rég nem vala szerencsénk. Óhajtom, hogy ezt ne betegség, hanem írói gondok és szorgalmas foglalatosság tették legyen.

Reményem, hogy a Muzáron V-d kötetének kijövetele nem fog sokáig késni. — Az *Epigramma* talán kész is eddig. Ennek fordítása a Tekintetes Úr tollából nekem sok örömet fog szerezni. Most az egész nemzet mozgásban van, s reménylhetni, hogy a magyar nyelv iránt való buzgóság, mellyet az utolsó országgyűlésen hozott törvény ébreszte, többé kialudni nem fog, kivált ha e lobbadozó szikráknak lelkesebb íróink igyeksenek minél több és több élelmet nyújtani.

Óhajtható volna, ha az Auróra, a mint Toldy a publicumnak ígéri kijöhete s ne csak kijőne, hanem becses dolgozásokkal is gazda-

gíthatná a literaturát. Én részemről mindent el fogok követni e czélra, de a mit én tehetek az csekélység, ha részvétel és több segédkezek nem lesznek.

Helmezy és Vörösmarty a Jelenkor privilégiumáért beadták a consiliumhoz kérelem-levelöket.

Kívánom, hogy megnyerjék, az által ügyünk nyerne. — Az én *Kritikai lapjaimnak* I. füzete már nyomtatás alatt van s 3 hét alatt kész leszen. A Dezsőffyana ott jó ki.

Éljen szerencsésen a Tekintetes Úr, kívánom hogy levelem egészségben találja. Pest, Januárus 23-d, 1831.

II. Bajza levelei Kölcseyhez.

Bajza és Kölcsey, ez a két olyan sok tekintetben rokon lélek, csodálatosképen bensőbb barátságot sohasem kötött. Bajza mindig igen sokra becsülte Kölcseyt és hódolatát több ízben is kijelentette úgy a nyilvánosság előtt, mint magán leveleiben, sőt egyenesen kereste is Kölcsey barátságát, de Kölcsey bizonyos kimértséget tanúsított iránta, bár érdemeit elismerte.

Bajza és az írók közti ismeretséget többnyire Toldy ütötte nyélbe. A Kölcseyvel való összebarátkozását is ő segítette elő. Toldy írogatott Kölcseynek Bajzáról, dicsekedett vele mennyire tanulmányozza Bajza Goethét, kinek műveit Kölcsey ajánlotta figyelmébe, majd Bajza nevében Kölcsey véleményét kéri Bajza egy verséről (Szemere-Tár 9, XC, CV.). Bajza meg a maga részéről első munkáiban kétszer is hirdeti Kölcsey nagyságát. Az Epigramma theoriáját Kölcsey egy szép epigrammájával fejezi be, »mely azon ideálházában született, hol az ének Múzsája csendes dicsőségben szövi a magyar dalok legszebb fátyolát«, a Döbrenteinek adott válaszában pedig Kölcseyt a 4 legkiválóbb magyar író között említi. (Berzsenyi, Kisfaludy Károly és Vörösmarty a másik három.).

Ezen előkészületek után Bajza kereste fel először soraival, a mi igen ritka dolog nála, annyira ritka, hogy ezt még Kazinczyval sem tette meg. A Kritikai Lapok munkatársául hívta meg s mindjárt tőle kérte az új folyóirat vezérszavát, ezzel is azt fejezván ki, hogy őt tekinti a magyar kritika atyjának, saját mesterének s az ő égíse alatt akarja megkezdeni új pályáját. Ez az első levél olyan mély hódolattal van megírva, hogy ha nem Bajza írná, hízelkedőnek lehetne minősíteni, a milyennek a Bajzát közelebből nem ismerő Kölcsey vette is (Kölcsey X. 214.).

A nagy tisztelet mellett a feltétlen őszinteség jellemzi Bajza későbbi

leveleit. Nyíltságuk miatt s mert Kölcsey véleményére sokat adott s ezért terveiről és törekvéseiről mindig részletesen nyilatkozik, ezek a levelek sokkal tartalmasabbak, mint a Szemeréhez írottak. A levelek maguk helyett beszélnek, azért csak röviden felsoroljuk mi mindenféléről van bennük szó és pedig úgy, hogy irodalmi ismereteinket jelentékenyen szaporítják: a Kritikai Lapok programja, az Auróra szerkesztésében kitűzött elvek, Kazinczy leveleinek és munkáinak értéke, az Akadémia épen nem rózsás állapota, a Tudománytár körüli küzdelmek, az Aurórapör háttere és Szemere Pál szerepe stb.

Egyik leveléből tudjuk meg azt is, hogy az 1836-os Auróra cím-képűl Kölcsey arczképét szánta, de a dolog technikai akadályokon megakadt. Ezzel is és sok mással — pl., hogy minden munkájából tiszteletpéldányt küld neki — folyton figyelmeskedik Kölcsey körül. S Kölcsey a figyelmet nem túlságosan viszonozza. Nem is felel minden levelére (Kölcsey X, 352—360.) s levelei elég rövidek s korántsem olyan nyíltszívűek, mint a Bajzáéi. Pedig Kölcsey tudott írókkal is és ez időben is bizalmas, meleg levelezést folytatni. Szemeréről nem is szólva, ott vannak Bártfayhoz írt levelei.

Mi volt hát a Bajza iránt tanusított hidegségének oka?

Első sorban Szemere Pál személye. Kölcsey ugyanolyan szentimentális barátsággal csüggött Szemerén, mint Bajza Toldyn. A nagy szeretet megvesztegette kritikai érzékét is és Szemerében, az íróban, sokkal többet látott, mint a mit joggal láthatott. S azt tapasztalta, hogy Bajza az ő kedves Paliját csak úgy félvállról veszi, sőt megleckézteti és kigúnyolja. Ez az egyik ok. A másik az, hogy gátat vont közöttük kritikai irányuk különbözősége. Kölcsey inkább magában tűnődő műbölcselő volt, ki magas elvont eszmék világában bírálta az irodalmi jelenségeket. Nagyon kevés érzékkel elvei gyakorlati alkalmazása iránt s — bár van az ellenkezőre is példa — bizonyos rettegéssel és félnék tartózkodással az irodalmi élet hétköznapi harczeitől, vásári zajától. (A politikus Kölcseyre nem óhajtom vonatkoztatni e jellemzést.). Most aztán jön Bajza a maga jóval kevesebb bölcséleti képzettségével, de annál nagyobb gyakorlati készséggel és harci kedvvel. Kölcsey megütődve látta, hogyan támad harci zaj és piaczi lárma mindenütt Bajza nyomán s hogy mennyire nem válogatja meg Bajza ellenségeit. Szinte élvezi ezeknek sokszor épen nem eszthetikai tülekedését és változatlan sújtja, vágja, rontja őket, hol damaszkuszi pengével, hol furkós bottal, ki mit érdemel. Kölcsey látta ugyan Bajza harczainak üdvös hatását, talán észrevette Bajza fenkölt vezéreszméit is, még sem lehetett előtte

rokonszenves a gyakran személyeskedéssé fajuló küzdelem. Azt gyanította, hogy Bajza győzelmeivel nem annyira az igazság ragyog fel új fényben, mint Bajza tekintélye növekszik, személyisége mind jobban érvényesül.

Lassanként rájött Bajza, hogy Kölcsey szeretetét sohasem fogja megnyerni. Nem erőltette tovább a dolgot. Tisztelete nem változott iránta, de a személyes érintkezést nem kultiválta. Az Athenaeum idejében már nem ő levelezett vele szerkesztői ügyekben, hanem Vörösmarty és Toldy, (Szemere-Tár 15., XLI., L., LIV., 16., II. stb.). Kölcsey halála után a triász volt legnagyobb kegyelettel emléke iránt. Megvédelmezték a Szion otromba támadása ellen s megindították a mozgalmat emléke megörökítése iránt. A Fáy elnöklete alatt megalakult emlékbizottságnak jegyzője és igazi lelke Bajza József volt.

És most ismét előre bocsátjuk a jegyzeteket.

1. Szemere-Tár 10., CIII. A kért vezérszó nem készült el idejére s így Kölcseynek a kritikáról szóló tanulmánya csak a Kritikai Lapok második füzetének az élnél jelent meg. Kölcsey helyeselte ugyan Bajza szándékait, de nem igen sietett az új vállalatot támogatni, mert fájt neki, hogy Bajza olyan későn kérte fel a közreműködésre (Kölcsey X., 214.). Horváth Endre Árpádjáról nem írt bírálatot. — 1830 nov. 15-én felelt néhány sorban Bajzának. Köszöni a meghívást, megígéri, hogy majd ír a lapba, de egyelőre a megyei ügyek minden idejét lekötik. »Azonban ismervén téged, s barátaid egy részét, jól érzem, hogy első füzetedből kimaradásom semmi csonkaságot magával nem hozand, én már úgy is az avulók közé tartozom, s legfőbb örömöm a leszen, ha kevés és parányi próbáim minél előbb többek, nagyobbak és jobbak által feledségbe hullanak.« (Kölcsey X., 352.). Bajza megérezte Kölcsey neheztelését, azért Bárfay útján kérte fel újra a Kritikai Lapok és az időközben átvett Auróra segítségére. (Szemere-Tár 10., CXVI.).

2. Szemere-Tár 11., II. Kölcsey, a mint láttuk, tegezte válaszában Bajzát. Ezt köszöni itt meg. A tegezést Bajza, mint Kazinczynak, úgy Kölcseynek sem viszonzta félszegül alkalmazott tiszteletből. S a mint Kazinczy felhagyott a tegezéssel a Pyrker-pör következtében, úgy Kölcsey is a Muzáron bírálatát után. A Kritikai Lapoknak nincs *Ölletek cz.* rovata, hanem e rovat helyett találjuk a *Töredékek, Egyvelgek, Kritikai pályáágak és Literaturai értesítő* nevű rovatokat.

3. Szemere-Tár 11., LXXIX. Kazinczy műveit és leveleit utóbb Bajza és Toldy adták ki az Akadémia megbízásából Vörösmarty művei közül sem recenseált egyet sem Kölcsey, a mi különösen a Csongor és Tündére nézve veszteg. Köztudomású u. i., hogy ezt a maga korában általában véve hidegen fogadták, de Kölcsey felismerte kiválóságát. Kölcseynek itt említett verse a *Honvágy és szereltem*. Tittel Pál, a nagy hírű matematikus és csillagász 1831 aug. 26-án halt meg.

4. Szemere-Tár 12., XV. Bajza 1831-ben lett az Akadémia levelező, 1832-ben rendes tagja. Hogy a Tudománytár ne foglalkozzék bírálattal, azért óhajtották sokan, mert féltek, hogy a bírálatok az Akadémia lapjában jelenvén meg a hivatalos bírálat jellegét öltik magukra és így a francia akadémia

visszaéléseire adnak majd alkalmat. Az Akadémia tespedése felett való panaszkodásban sem áll egyedül Bajza. E túrhetetlen állapotok vezettek főleg Döbrentei bukására. Imre János, a jeles bölcseő, 1832 máj. 12-én halt meg.

5. Szemere-Tár 12., XXIV. Kölcsey az 1832-es Auróráról szóló ítéletét előbb Bártfaynak, majd Bajzának is megírta (Kölcsey X., 249, 353.). Vörösmarty Két szomszéd váráról azt mondja, hogy az undok tárgy, nem érdemli meg azt a gyönyörű előadást, Bajza Vándor cz. novellája nincs lélektanilag indokolva és kifejtve, Kovács Pál Álkirály cz. történeti vígjátéka »rút majomsággal követi Kisfaludy Károlyt és teljes alacsony tréfával.« Erre a bírálatra írja Bajza ezt az igen jellemző levelet. Kérelmének, hogy a Kritikai Lapokban minden évben bírálja meg Kölcsey az Aurórákat, Kölcsey egyszer sem tett eleget. — Bajza Bártfaynak a Királyi fény és kegyelmesség cz. novellájára czéloz. Wes-elényinek a Balítéletekről szóló művet nyomtatták ekkoriban. Az Urániát Szeder Fábián, a Nefejejtset Kovacsóczy Mihály szerkesztette.

6. Szemere-Tár 13., XVIII. A Kritikai Lapoknak e levéllel küldött példánya jelenleg a Nemzeti Múzeum könyvtárának tulajdona. Bajza ismerős írásával a következő ajánlást olvashatjuk benne: Kölcseynek (Emlékezetül) Bajza. Kölcsey 1833 ápr. 1-én írt levelében megköszönte a füzetet s elmondja róla véleményét is. »Óhajtottam volna azonban ez ajándékozott füzetben is, mint az elsőben, recenziókat találhatni; de barátom uram jónak látta azt egészen csatapiaczczá tenni.« Bővebben kitér ezután a Pyrker-pörre és Goethevel védi a prózai fordítást. Fejtegetéseiben a legérdekesebb az, hogy leveléből kitűnik, hogy a festészetből vett hasonlatot Kazinczy ő tőle vette. (Kölcsey X., 356.).

7. Szemere-Tár 13., LXVIII. Kölcsey 1833 jún. 8-i Bártfayhoz írt levelében azt írja, hogy ő ugyan lebeszélte Szemerét muzároni támadásáról, de azért nem helyteleníti azt. Azután így folytatja. »Hogy a Kazinczyra mondott emlékbeszéd Muzáronban kijött, az a T. Társaság urainak nem tetszett; s Széchenyivel egy determinátiót küldettek hozzám is. Ha nem tudnám, hogy Kisfaludy Sándor is az emlékbeszéddel egy napon olvasott regéjét külön kiadta, s érte determinátiót nem kapott: talán nem ütközném meg a dolgon. Most úgy látszik, azok hozatták a determinátiót, kik a Muzáronért haragusznak. Én azon urak közül soha sem bántottam senkit; s ők engem most már második ízben bántanak s ha jól számba veszem talán harmadikban is.« (Kölcsey X., 276.). E vádakra felel Bajza. A levélnek volt annyi hatása, hogy 1833 nov. 19-én Kölcsey eléggé engesztelően felelt. — Kazinczyt Bajza ellen főleg Szemere izgatta. Hogy ki volt a másik izgató, biztosan nem tudjuk. Talán Szalay László, a ki akkoriban hú famulusa volt Szemerének. Az Auróra-pört mások is Károlyi kapzsóságának tulajdonították. Bártfay is megírta ezt Kölcseynek egy nemeslangú levélben (Szemere-Tár 13., XXXV.).

8. Szemere-Tár 14., CXV. A hosszú hallgatás oka az, hogy Kölcsey egy Bártfayhoz szóló levelében élesen kikelt Bajza »ostornyeles« kritikája ellen, a melylyel a Kritikai Lapokban folyton üldözi Szemerét (Kölcsey X., 586—8.). Ebben az időben Bajzát következetesen ki is hagyja az üdvözlendő sorából. A kibékülés felé Bajza teszi e levéllel az első lépést. Kölcsey jó későn, 1835 szept. 7-én, de udvariasan köszönte meg a verses kötetet.

9. Szemere-Tár 15., I. E levélre a vétel után azonnal ment a köszönő válasz,

1.

Tekintetes Úr!

Egy társaság, mely a magyar nyelv s literatura virágzásáért buzog, szólítja fel s kéri a Tekintetes Urat általam dolgozó társnak egy kritikai folyóíráshoz. Nálunk a kritikának a Tekintetes Úr ada lételet s hasznát is jobban a Tekintetes Úrnál, úgy hiszem, egyikünk sem fogja érteni: szerénytelenség volna tehát azt itt fejtegetnem s annál fogva törekednem a Tekintetes Urat a társaság részére bírni. Közöttünk a Tekintetes Úr tudománya, ítélete, részrehajlatlan indulatja iránt egyenlő a bizodalom s ez vala indító ok, hogy a Tekintetes Úr dolgozásait minden másokéji előtt igyekezzem a nevezett folyóírás számára kinyerni.

Az idea nem új. Ez előtt mintegy öt évvel szándékozott Toldy Ferencz barátom egy illy kritikai gyűjteményt alapítani: de kiadó akkor nem találkozott. Mert nálunk mingyárt gyűlöletes, ha ki egy-két recenzióban egy-két író felett ítéletét hallatni merete; az pedig, ki egy egész kritikai folyóírás kiadására szánta fel magát, számot tarthat reá, hogy köz üldözés tárgya leend s feláldozza polgári szerencsáját. Én mindezen túl téve magamat eltökélém, hogy e gyűlölt provinciát vállaimra veszem s a dolgozó társak erejével, ha egyebet nem, legalább elevenseget és mozgást hozok ezen lethargiában sínlődő literaturába.

A planum röviden a fő pontokban ez: A folyóírásban semmi egyéb helyt nem fog mint kritika. Megítéletnek benne mindennemű magyar, vagy Magyarországot érdeklő idegen munkák is, akár mely korban jöttek legyen ki: de főkép mégis a legújabb productumok. Benne a szabad, őszinte, részrehajlatlan ítéletnek kell uralkodnia, néha élesnek és csipősnek is, de soha nem illetlennek, soha nem durvának. A kiadó társai és maga munkáji ellen is felveszen kritikákat, egyedül redactiója ellen nem. A dolgozó társaknak tetszésökre van hagyva magokat munkájik alatt megnevezni vagy nem. Az író nevét, ha kívántatik, a redactornak kötelessége leszen a legszorosb titok alatt tartania. A folyóírás apró, *hat-hét ivnyi* füzetekből fog állni, hogy annál többször és sebezsebben jelenhessék — meg. A füzetek kijövetele nem lesz időhöz kötve, hogy privilegiumot kérni ne legyen szükség. Címe leszen: *Kritikai Lapok*. Az első füzet még 1831 előtt fog kijöni.

Ha a Tekintetes Úr dolgozáisaival szerencsételni hajlandó volna, most előlegesen arra bátorokdnám kérni, méltóztassék egy értekezést írni a kritikáról. Nevezetesen: *mi legyen a kritika? Minemű befolyása és hasznai lehetnek a literaturára általányosan, különösen pedig a magyar literaturára? Hová tévedhet idővel a magyar literatura kritika nélkül?* stb., a mint a Tekintetes Úr jónak ítélandi. Ezen értekezés az első füzetben előszó gyanánt állhatna. A második füzetre bátorokdnám kérni Horvát Endre Árpádiásának (melly most nyomatik Esztergomban) recenzióját. Szabadságában fog állni a Tekintetes Úrnak minden tartalék nélkül, akár mellyik író felett elmondania ítéletét, s ha kívánja, hogy neve ne tudassék, férfitüi szavamat adom, hogy legbiztosabb barátim sem fogják megtudni s munkájit nyomtatásra is önnön kezemmel írom le. —

A recenziók kiterjedése nincs semmi quantitáshoz szabva. Egy recenzió állhat hét nyomtatott ívből is.

Meghívásomat azon reménnyel rekesztem-be, hogy válaszával a Tekintetes Úr minél előbb szerencsételni fog s annál inkább, minthogy az első füzet nyomtatását November végén szeretném kezdeni. Egyéb iránt szíves bizodalmát kikérve vagyok a Tekintetes Úrnak szolgálója

Pest, Octóber 21-d, 1830.

Bajza József,
Ügyvéd.

2.

Kölcsey Ferencznek Bajza szíves tiszteletét.

Kedves volt értenem azon meleg részvételt, mellyel a Tekintete^o Úr kérésemet fogadta: de még inkább kedves volt az a bizodalmas^a baráti szívességgel teljes megszólítás, melly a Nov. 15-d írt levélből felém zeng. Az engem a legnagyobb mértékben buzdít, hogy a »tövises pályára« lépni ne rettegjek; emez a legtisztább derülettel fog emlékezteimben élni. Méltóztassék elfogadni amazért köszönetemet, emezért keblem viszon érzéseit, mellyek a Tekintetes Úr iránt szeretet- s tisztelettel vannak eltelve.

A Kritikai Lapok még csak ma (Januarius 12-d) adattak censoredhoz s két nap mulva mennek nyomtatás alá, ha akadály nem történik. Felette kár, hogy a Tekintetes Úr értekezése a *Kritikáról* belé nem jöhetett. De annak én vagyok oka. Nem láttam előre az akadályokat, mellyek a nyomtatást szinte mostanig lehetetlenné tették s rövid időt határoztam a munkák elkészítésére. Azonban, ha az említett értekezés szíves lesz a Tekintetes Úr elkészíteni a második füzet számára, melly szinte nemsokára kijöhet, örömmel és köszönettel veendem. Horvát Endrének Árpád című nagy eposát, melly most nyomtattatik, ha kedve volna a Tekintetes Úrnak recenseálni, méltóztassék tudtomra adni, én majd elküldöm, mihelyt kész lesz.

A mi igen tisztelt Bártfay barátunkhoz írt levélből értem, hogy a Tekintetes Úr azt óhajtana, ha a Kritikai Lapok nem csak aesthetikai tendenciájuk volnának. Az én ideám elejétől fogva ez volt s most is az s örvendek, hogy véleményem a Tekintetes Úréval egyez.

Az első füzet foglalatja ez:

Előszó, *íölem. Bírálatok*: 1. Gruber historia linguae hungaricæ. 2. Kazinczy, Sz. hajdan gyöngyei. 3. Praktische Ungrische Sprachlehre von Johann Grafen Mailáth. 4. Gemälde von Ungarn von Csaplovics. 5. Lengyel György meséji. 6. Bökversek és Esmék Honvárytól (Sz. Miklósy). 7. Kazinczy pindarusi ódája (a Tekintetes Úrtól névtelenül lesz adva). 8. Sas nevű magyar folyóírás jelentése. 9. Thewrewk, Balogh János biographiája.

Figyelmeztetések: 1. A Hitel című munka taglalatja, gróf Dezsewffy Józseftől. 2. Toldalék-észrevételek a Hitel című munkához. 3. Észrevételek a Muzáionra Szalay Lászlótól.

Ötletek (Einfälle). Ezen cím alatt minden nemű theoretikus észre-

vételek, egyes gondolatok, rövid elme villanások lesznek adva; részint eredetiek, részint excerpálva hazai s külföldi írókból. Olly gondolatok, mellyeket hasznos, talán szükséges is többször elmondani. Itt lesznek rövid jelentések és tudósítások, mellyekben néha a horatiusi *ridiculum* és *acre* szabadon foghatja úzni játékait.

Tóldalékul adatik ezen I. füzet mellé: Észrevételek a *conversations-lexiconi* pörhöz gróf Dezsőffy József ellen.

Mihelyt a nyomtatást elhagyja a könyv, azonnal fogok egy példánnyal szolgálni, hogy a Tekintetes Úr láthassa, milly szellemben van az redigálva. — A nyomtatással sietnem kell, a gróf Dessewffy ellen írt felelet miatt, melly már eddig is igen elkésett. Különben bevártam volna a Tekintetes Úrnak Pestre jövetelét.

Az Auróra példányát, úgy hiszem, vette a Tekintetes Úr; az gyengébb mint egyéb testvérei, de még is nem a leggyengébb közöttök. A mi boldogult Kisfaludynk sokáig volt bizonytalanságban, ha 1831-re kiadja-e almanachját s végtére eltökéllé magát a kiadásra, de igen késő, s a redactio gondjait úgy bírta rám, hogy midőn már nyomtatni kellett volna, még alig volt 3 ívnyi munka készen. Csudálatos, hogy a hirtelen öszveszededetett munkákból csak ennyit is lehet csinálni.

Az Auróra folytatását barátim biztatására én vettem által; de félek, hogy várakozásoknak megfelelni nem leszek képes. A lelkes, sok színű és sok erejű férfiú helyét én pótolhatnám e ki? Ismerem parányi tehetségeimet, ismerem gyenge erőmet; a mit ezekkel tenni képes leszek meg teszem de ezek csak cseppek a tengerben s szükség, hogy az ügy lelkesebb íróink által pártfogoltassék s ennél fogva bátorkodom a Tekintetes Urat dolgozásra megkérni. Ha a Tekintetes Úr s még egy kettő részvételöket meg nem vonják tőlem hiszem és reménylem, hogy szándékom teljesedést érend.

A Bártfayhoz küldött dalok már nem jöhettek ezen esztendei kötetbe, de a jövő kötetnek nagy díszére fognak szolgálni. Méltóztassék értök szíves köszönetemet elfogadni.

Ajánlom magamat a Tekintetes Úr becses emlékezetébe. Pest, Januárius 12-d, 1831.

3.

Tisztelt kedves Barátom Uram!

Melly szerencsétlenség ránk nézve, hogy olly távol van tőlünk s e távolság miatt gondolatink közlését apró és csekély dolgok is képesek hónapokig akadályozni. Mi rég készültem én kedves Barátom Uramhoz írni s imé a száz féle foglalatosság, száz nemű apróság olly csudálatosan összetépdelte időmet, hogy a mit hónapok előtt akartam, csak most teljesíthetem. De az idő nagy úr; kormányoz mindenikünket s magát kormányoztatni egyikünkötől sem hagyja.

A mi Kazinczynk! — — mert nem lehet róla nem szólnom legelőbb is. Melly kár, hogy ezt a magyar literaturára nézve örökre nevezetes férfiút, ki mindég munkásságban, mindég ifjú-erőben volt még

elvesztettük! Melly sokat fogott volna még ő tehetni! — A milly igen fájlalhatni halálát, olly igen örvendetes, kedves Barátom Uramnak, a minap Bártfayhoz írt kinyilatkoztatása, hogy az elhunyt felett parentálni fog s nekem annál örvendetesebb, minthogy első valék körünkben, ki ez óhajtást kinyilatkoztattam. Felette terhes dolog ugyan illetén munka annak, ki falun lakik s távol Pesttől, hol nincsenek források és segítők kéznél: de a Barátom Uram szorgalma s belátása meg fogja győzni az akadályokat s a mit várunk szerencsés sikerrel fog teljesedni. A mi a datumokat illeti, mellyek felől a Bártfayhoz írt levél szól, azok iránt a legjobbnak vélném, ha tisztelt Barátom Uram specifice kiegyezze néhány pontokban, a mik iránt felvilágosítást kívánna; mi majd itt öszveháynók könyveinket s közlenők a kívántakat. Kazinczy minden munkáinak öszveírását, mellyek az Orpheusban, Kassai s Erdélyi Museumban, Helikon virágokban, Kulcsár újság leveleiben — mert itt 1806-tól mintegy 1810-ig érkekezések is vannak tőle — Tud. Gyben stb. találtnak, Stettnerre bíztuk s nem sokára kész lesz.

Leveleit Guzmics akarja egybegyűjtve kiadni. Szempontjai e szándék iránt, mellyeket minap Schedelhez intézet (sic!) levelében kinyilatkoztatata, nem a legjobbak. Én azt hiszem, hogy mindent kiadni nem lehet. Tudjuk mindnyájan, hogy Kazinczy egy dolog felől, hét különböző személynek hét féleképen írta ítéleteit s ezt nem néha, hanem igen gyakran. Ha az illy sok féle ítélet — néha egy napról datálva — a publicummal válogatás nélkül fog közölnetni, mi lesz ebből a minden tiszteletet érdemlő emberből egyéb egy tarka quodlibetnél? Én azt óhajtánám, hogy e leveleket olly valaki redigálná, ki Kazinczyban nem csak az írot tisztelte, hanem szerette is személyében a szeretni valót. Benne sok gyengeség volt (mellyikünkben nincs az?), de voltak sok szép oldalak is. Az, ki benne az írot józanon (nem elvakulva) tisztelte, a személyt józanon szerette s ki ezeken felül barátja is a históriai igazságnak s kiben e három tulajdon egymással barátságos küzdsben leszen, fogja legjobban vinni e becses levelek redactióját. Guzmics őt nem szerette — saját vallomása Guzmicsnak, »hogy csak azért correspondál Kazinczyval, mert tőle igen szép leveleket vesz. Guzmics csak az írot imádtá benne s ezt is vakon. Óhajtom, hogy más adja ki e leveleket, ne Guzmics. Munkáinak kiadását — úgy halljuk — gróf Dezsőffy fogja intézni. Rettegek tőle s borzadok e stilisticai kincseket illy semmi principiumot nem követő, más sajtóságait nem tisztelő s magát mindennek tekintő ember kezeiben látni.

A Kritikai Lapok II-dik füzete Deczember elején megy nyomtatás alá. Nem volna-e kedve tisztelt Barátom Uramnak valamit Vörösmartytól recenseálni az epicumok közül? Vagy a drámákból Csongort?, mellyről, úgy hiszem, még legtöbb kedvezőt lehetne mondani. Vagy nem volna-e kedve Horvát Endre Árpádját? — Tudom, hogy a deputacionale operatumok s általán fogva a vármegye dolgai igen elfoglalják: de sebes dolgozó, mint Barátom Uram, fogna találni magának időt. — A Kritikai Lapoknak nagy publicumok van. Három hónap alatt 600 példány csaknem egészen elkélt.

Ezen példány Aurórával bátorkodom kedveskedni s egyszersmind köszönetet tenni, hogy azt becses dolgozáisaival elősegélni méltóztatott. Reményilem, szíves leszén, kedves Barátom Uram, a jövő esztendeit is segélni. — A »Zöld partján éitem« nekem szerelmem. — Tessék megengedni, hogy az utolszor küldötteknek csak egy részét adhattam-ki. 24 ívnél vastagabb könyvet nem lehetett adnom s erre már nem fértek: de a jövő esztendeiben minden bizonynal ki fognak adatni. — Legyen szíves, kedves Barátom Uram, e kötet felől őszinte ítéletét megírni; az, ha kedvező nem leszén is, engem nem fog elkedvetleníteni, sőt inkább igyekezetemnek lesz ösztöne s úgy hiszem tanúlságot is ad.

Az Akadémia nagy gyűléséről még semmit sem tudni. Most heti ülések sem tartatnak, mert Teleky nincs itt. Széchenyi egy hét előtt jött meg Czenkről. A mi derék Tittelünket is elvesztettük. Képzelnem tudok valakit hazánkban, ki helyét betölthetné.

Levelemet azon reménnyel zárom-be, hogy nem sokára venni fogom reá kedves Barátom Uram becses válaszáat. Ki egyébiránt vagyok,

Pest, Octóber 26, 1831.

tisztelő barátja
Bajza.

4.

Tisztelt kedves barátom uram!

Ámbár igen óhajtottam volna a mult Novemberben írt levelemre válaszáat, de értesítettvén báró Wesselényi által mint van elterhelve a megye dolgaitól, megnyugottam hallgatásában, bizton remélvén, hogy az nem nehezteles következése.

Feljöttét, kedves barátom uramnak, a Tudós Társaság nagy gyűléseire mindnyájan igen óhajtván vártuk s bár megtörténhetett volna, úgy talán némelly végzéseek másként fogtak vala kiesni. — A kritika a Tudománytárra nézve — a mit hihetőleg már tud is barátom uram — megállapított, mert a két praeses nagy, sőt mint hallom *erőszakos* védői voltak. A melly tag eddig kivonatokat küldött-be, ha tetszik, visszaveheti kéziratát s írhat helyette bírálatot. Ha felvehető-e a Tud. Tárbá a tagok által ezután készitendő bírálat, azt a heti ülések titkos voksolás által fogják elítélni, s ha az illy voksolás alkalmával a bíráló maga is jelen volna a heti ülésben, akkor, midőn beadott bírálata felől leszén szó, a palotából ki kell mennie. Óhajtom, hogy a dolog practice jól menjen s óhajtom leginkább azt, hogy a recenzióknak a Társaságra nézve kedvetlen következéseek ne legyenek —! Ettől méltán félhetni. Hogyan ütöttek legyen ki a tagválasztások, az újságlevelekből alkalmassint tudja, barátom uram. Nem esdekletem rendes, sőt nem még csak *levelező* tagságért sem, azt őszintén mondhatom, mert úgy hittem s még most sem hiszek másként, hogy az Akadémián kívül többet fogok literaturánknak használhatni, mint benne. Abban büszkélkednem lehetne, hogy olly társaságban választattam taggá, hol 26—28 voksoló közt mintegy *háromnak* mindennapi kívánsága az volt, hogy akárki más

csak én ne választssam s ellenére minden cselek s fondorlatoknak s boszújokra nem-barátimnak a választás még is az én részemre ütött ki. A győzedelem méltatlan ellenségeken egy kis örömmel van mindég egybekötve. Egyébiránt a választásom, a mint mondám, nem szerez sok gyönyörűséget, s ha kevélység gyanúja, s a valóban nemes lelkű alapító (gr. Sz.) megbántása nélkül tennem lehetne, akármely pillanatban kész volnék a resignatoria. Jövedelmeim csekélyek, a mim van, fejfel és kézzel szerzem s így az Akadémiától jövőre reménylendő fizetés reám férne: de inkább kívánnék szabad szegénységben élni, mint lélek-korlátozó függésben. — Nagy gyűlések óta benn vagyok minden ülésben s nem látok egyebet lethargiánál s mondhatom minden tekintetben olly idegennyek érzem magamat ezen körben, hogy — nyíltan szólva — óhajtának menekedni. Engedjen-meg, barátom uram, hogy illy kedvetlenítő gyónást teszek: de a dolog rám nézve nincs másképen s bizodalommal szólhatni ahhoz, kit mind szíve mind lelke miatt, melegséggel tisztellek, nagy megnyugtatósomra szolgál.

A boldogult Kazinczy özvegye beküldötte a Társaságnak férje kézirati hagyományának lajstromát, mellyet leírta barátom uram számára segédeszközzül a parentatióhoz szerencsénk van ezennel küldeni. A lajstromot a praeses Schedelre és rám bízta, hogy jegyeznők ki belőle azon munkákat, mellyek a Társaság által kiadhatók. Mi az instructiún túl mentünk s azt ajánlottuk a Társaságnak, hogy ne csak válogatott, hanem minden munkái egybegyűjtve adassanak ki, mert Kazinczy olly író, kit stylisticai tekintetben ma még írónk nagyobb része is studiumává tehet s neki e szempontból tekintve minden írása becses, még az is, hol valami netalán alap s principiumon kívül állítatik. Az ajánlás legnagyobb örömünkre elfogadtatott s az Igazgató tanács elébe fog terjesztetni. Igen örvendének, ha ott is keresztül mehetne. Belőle kettő a nyereség: a boldogultnak familiája a Társaság által adandó honoráriummal valamennyire segítették, a nemzet pedig tiszteletre olly igen méltó írójának munkáit teljes kiadásban bírhatná. E két ok vezetett bennünket, hogy a mondott javaslatot a Társaság elébe terjesszük.

A Kritikai Lapok második füzeté mind eddig nem jelenhetett-meg. A Helmezy Társalkodója, hol minden névtelen cikkely enyém, tömérédek sok időmet ragadja el s ugyan ezért csak Junius végeig fogom folytatni, azon túl nem. Különbem sem volt kedvem journalisticához s hogy e rövid időre is a redactiót elvállaltam, csupán Helmezynek előlegesen tett barátságos ígéretem eszközlé. Most miután ujsága megállapítva látszik lenni (előfizetője mintegy 2000) e kedvetlen foglalatosságot abban hagyom. A magyarországi censura mellett politikai tendenciájú ujságot kiadni valódi kín! E szerint a Kritikai Lapok, vagy az Aurórával egyszerre, vagy mindjárt az Auróra után fognak megjeleni. Reménylem és kérem is érte, barátom uramat, ha lehetséges, ne vonja meg tőlük (kivált az Aurórától, melly Junius elején megy nyomtatás alá) segédkezeit.

Szemere, úgy hallom, nyomatja a Muzáron V-d kötetét s benne valamit a Kritikai Lapok ellen. Óhajtom, sőt szeretem; mert a Kritikai

Lapok iránt örömmel hallanék, bár ellenem okos szót; sőt örömmel kemény szót is, csak az mind engem, mind olvasóimat igazsághoz vezessen. A mik eddig mondattak, figyelmet nem igen érdemelnek.

Báró Wesselényi igen megrémíte mindnyájunkat. E hónap 12-d a viadal-iskolában egy Fechtmeisterral vitt gyakorlás végett s a Feichtmeister fegyvere szúrás közben megtörvén, a báró mellében igen mély sebet ejtett. Orvosai azt hitték, hogy tüdeje és gégéje van keresztül szúrva, következőleg, hogy a seb halálos. Más fél napig aggodalmak közt voltunk, hogy nem él-meg: de harmadik napra állapotja megjavult, s hangját is visszanyerte. Gégéje meg van ugyan szúrva, de tüdeje, az orvosok későbbi állítása szerint, sértetlen. Sebe még nem gyógyult-be, de ő kívül van minden veszedelmen s ötöd napra megengedtetett neki, hogy szobáját elhagyja; csupán kocsira nem szabad még ülnie. A báró sokszor van illy veszedelmekben, mert ő, úgy látszik, szereti a veszéllyel öszveköttet multságokat. Felette kár e jeles férfiúnak, kire annyi sok tekintetben van az egész hazának szüksége, egészségét, sőt életét illy könnyelmüleg kockáztatni.

Kedvetlenül értettük eleintén szárnyaló hírből, később Bártfayhoz írt leveléből, hogy barátom uram is beteg volt, valamint viszont öröm vala hallanunk, hogy homloksebe meggyógyulván túl van a bajon. Mi mindnyájan jól vagyunk, hála az égnek, s óhajtjuk, hogy barátom uram is hasonlóan legyen. Bártfayék és a többi barátok üdvözlök általam tisztelt kedves barátom uramat, kik velem együtt a legőszintébb indulattal viseltetnek barátom uram iránt. Pest, Ápril 20-d, 1832.

Tisztelő barátja
Bajza.

(Dr. Imre régóta igen beteg.)

R.

A MAGYAR ROUSSEAU-IRODALOM.

Az alábbi jegyzéket a genfi »Société Jean-Jacques Rousseau« évkönyvei számára állítottam össze. Jól tudom, hogy hiányos lesz s ezért köszönettel veszem, ha bárki egyes mellőzött adatokra engem figyelmessé tenni s ezzel annak teljesebbé tételéhez hozzájárulni szíveskedik.

I. Fordítások.

A) Töredékek.

1. *A Törvény-Szabásról.* Rousseau-nak »Gouvernement de la Pologne« nevű Irásából, ford *Kazinczy Ferencz.* (Orpheus, 1790. évf. I. kt. 90—99. lap, a II. fej. fordítása.)
2. *Töredékek.* Részletek az *Emil* III. és IV. könyvéből (Kassai Magyar Muzeum, 1790. évf.)